

Martin Heidegger'in yazdığı Sein und Zeit [Varlık ve Zaman; zayn und tsayt olarak okunabilir] adlı kitapta "vorhanden" (amade; etimolojik olarak elin önünde)ve "zuhanden" [elde] ile uğraşılır durulur. Zaman ve Varlık üzerine düşünürken Martin Heidegger'i bunca uğraştıran bazen elin önünde, ele amade olan, bazen elde olan alet nedir? Elin önünde olduğu zaman görülen, kavramlaştırılan, elde olduğunda farkına varmadan kullanılan alet nedir? Zaman üzerine düşünme Martin Heidegger'in aklına nasıl bu aleti getirir?

Georg Wilhelm Friedrich Hegel Imanuel Kant'ın yazdıklarını eleştirirken bilincin bilincinin, giderek kendinin bilincinin çözümlemesine varmıştır: Bildiğini nerden biliyorsun? Örneğin, Imanuel Kant'ın yazdığına göre zamanın bilgisi deneyden çıkarılma değilmiş de insana doğasında verilmiş. "Zamanın bilgisinin insana doğasında verili olduğu" bilgisini nasıl bilebiliriz?

İnteraktif bir bilgisayar oyunundaki karakterlerden birinin bilinçlenebileceğini düşünelim. Kendisine programlanmış duyular ile biriktirdiği enformasyon ve yine kendisine programlanmış mantık ile çıkarsamalar yapabilmekte olacaktır. Eğer bazı zamansal ardışıklıklar yineleniyorsa, neden-sonuç ilişkisine yorup, bunları kurallılık olarak benimseyecektir. Bilgisayar oyunu bilgisayarla oynayanın zamanında ilerlemekle birlikte, karakterin algılayacağı nesnel zaman farklı olacaktır. Örneğin, oynayan bir ara oyunu kaldığı yerden kaydedip gidip başka şeyler yapacaktır. Karakter için bu zaman süresince zaman geçmeyecektir. Bu rasyonel tasarımı biraz daha karmaşıklaştırıp, oyunda karakterin kurgulayabileceği herhangi bir doğrusal zamana aykırı olarak işlediğini düşünelim: yani karakter bir çocuklaşıp, bir olgulaşiyor, yanındaki ağaç bir fide oluyor, bir dallı budaklı, ve benzeri doğrusallık dışı "ilerleyiş"ler. Bu karakter bir zaman bilgisine varabilir mi? Oyunun içinde zamandan söz edildiğinde ne anlayabilir? Bilgisayar oyunundaki dünyanın tasarımı bu oyunu kurgulayan için rasyonel bir dünyadır. Rasyonel olan gerçeğin bir yansımasıdır ve yansıma süreci olma dışında bir kendindeliği olmadığı düşünülürken gerçektir. Peki karakterin bir gerçeklik olarak zaman tasavvuruna varması olası mıdır?

İnsan zamanı doğası gereği bilmez, öğrenir. Nasıl öğrenir? Birşeyi öğrenmek için onunla

ilgili bolca yaşantının olması gerekir. O halde, insanın sıkça zamanla karşılaşması gerekir. Bunun ile de kalmaz bir biçimi tasarlanması gerekir. O halde, insanın sıkça karşılaştığı zamanın biçimini tasarlaması gerekir. Resimde rahatlıkla biçimden söz edilebilir, ama müzik gibi akıp gidende biçim nasıl tasarlanır? Ritim, melodi gibi yinelenen ve aynılık olarak algılanan şeyler aracılığıyla. Peki zaman nasıl biçimlendirilebilir? Imanuel Kant'ı bile zamanı doğuştan bildiğine inandıran, farkındalığının gözlenmesi ya da gözlenmemesi olgunu çocuktan ayırmamızı sağladığı düşünülen, insan psişesine doğallıktan ayırd edilemeyecek biçimde örülmüş bu zaman biçimlenişleri nelerdir?

Martin Heidegger'in yazdığı *Sein und Zeit* [Varlık ve Zaman; zayn und tsait olarak okunabilir] adlı kitapta "vorhanden" (amade; etimolojik olarak elin önünde) ve "zuhanden" [elde] ile uğraşılır durulur. Zaman ve Varlık üzerine düşünürken Martin Heidegger'i bunca uğraştıran bazen elin önünde, ele amade olan, bazen elde olan alet nedir? Elin önünde olduğu zaman görülen, kavramlaştırılan, elde olduğunda farkına varmadan kullanılan alet nedir? Zaman üzerine düşünme Martin Heidegger'in aklına nasıl bu aleti getirir?

Erkek için temel zaman biçimlenişi doğrusaldır. Doğrusalsa zaman sürekli ilerler. Bu durumda yinelenme olmayacaktır. Yinelenme olması için araya başka birşeylerin girmesi gerekir. O halde, erkek kesintiler bulunan doğrusal "ilerleyiş" er yaşamaktadır. Erkek için en kaçınılmaz olduğu ileri sürülebilecek "ilerleyiş" dikkat dağınıklığı, arzunun yoğunlaşması, dolmuşluk hissi, kasların kıvraklığını yitirmesi, bunalma benzeri birçok kavramlaştırılabilecek ruhsal durumu gerginlik olarak adlandırırırsak, hormonal değişime bağlı olduğu düşünülen gerginliğin sürekli olarak artmasıdır. Zamandan zamana erkek kendini farklı hisseder: bir öyledir, bir böyle. Bu farklılaşma hep tek yöndedir. Bıraksak gerginlik hep artacaktır; ancak müdahale ile bir "sıçrama", "düşüş", "kırılma", "patlama" ya da benzeri biçimde nitelenecek bir olay olur ve "ilerleyiş" yine başlar. Müdahale kadınla ilgilidir ve erkeğin kendi elindedir. Bu "ilerleyiş" ergenlik sonrası, durmaksızın günlük ya da haftalık aralıklarla uğradığı müdahaleler ile sürüp gider. Bu "ilerleyiş" erkeğin psişesine örgülenen temel zaman biçimlenişidir. Zaman doğrusaldır, kuramsal olarak süreklidir, ilerler, ancak pratikte kesik kesiktir, bölümlere ayrılmıştır.

Kadın için temel zaman biçimlenişi döngüselidir. Döngüselse zaman dönüp durur. Bu durumda yinelenme alenidir. Yinelenme olması için araya başka birşeylerin girmesi gerekmez. O halde, kadın kesintiler olmadan kendini yineleyen döngüler yaşamaktadır. Kadın için en kaçınılmaz olduğu ileri sürülebilecek döngü hormonal değişime bağlı olduğu düşünülen gerginliğin döngüsel olarak değişmesidir. Bu döngüye müdahale edilemez. Döngünün dönem uzunluğu mevsimlere, yaşanan olaylara bağlı olarak ya da bazı kimyasallarla değişiklik gösterebilir; ancak döngü ve karşılık geldiği sıralılık bakidir. Önce olan sonra olacaktır. Bu döngüler erginlik sonrası, durmaksızın yaklaşık olarak aylık periodlarla yinelenenerek sürüp gider. Bu döngü kadının psişesine örgülenen temel zaman biçimlenişidir. Zaman döngüsel, kuramsal olarak bir durumdan bir diğerine geçer, pratikte süreklidir.

Varlık kavramsal olarak düşünülendir. Varlık gerçek olmadığı gibi, varlık ile gerçek bir oluşa atıfta bulunulup bulunulmadığı kesin değildir. Bir varlık olarak zamanın ötesine geçtiğimizde, tanımını ve diğer kavramlar ile mantıksal bağıntısının ötesinde, ustaki konumunun ötesinde neler çağrıştırdığı, neler düşündürdüğü, neler yaptırdığıyla zamanı düşündüğümüzde, zamanın düşünülmesinin zamanın varlığını dışlamadığı, ve hem onu belirlediği hem onun tarafından belirlendiği farkedilir. Bir düşünün cansızlaştırılması, mekanikleştirilmesinden başka birşey olmayan varlık olarak değil bir düşünlük olarak düşünüldüğünde zaman erkeklerde doğrusaldır, kadınlarda döngüselidir.

Artan değer olarak sermaye zamanın doğrusal düşünlüğünü gerektirir. İnsanın değer üreten değer olarak sermayeleştirilmesi erkek için sanki “doğasında verili” olan aracılığıyla. Sapmalar olabilir, onların yola getirilmesi gerekir. Sigmund Freud bu doğrultuda önemli katkılar sağlamıştır. Fakat aynı şey kadınlar için söylenemez. Kadının sermayeleştirilmesi zamanın doğrusal düşünlüğünün her vakıada (burada vakıalar tek tek kadınlar oluyor) kurulması ve sürekli onarılması gerekir. Eşitlik (yani önce ya da sonra olmamak, ileride ya da geride olmamak) yönlü bir doğruya referansla olasıdır. Döngüde önce sonradır, ileri geridir. Yalnız yukarı ve aşağı farklıdır. Yukarı bir döngüde bile aşağı olamaz. Buna sebep bir doğrusallığın, yer çekiminin bulunmasıdır.¹ Kadının sermayeleştirilmesinin püf noktasıda

Sigmund Efendi... Sigmund Efendi... Karı ne ister?

burada bulunmaktadır. Döngüsel olanı doğrusala çevirmek. O halde, aşağılık-yukarılıktır döngüseli doğrusala çevirmenin bir aracı: "Sen aşağısın, yukarı çıkmalısın." Artık döngü olsa bile hep yükseliş arzusu baki kalabilir. Kadın-erkek eşitliği mücadelesidir, Sigmund Freud'un yapamadığını yapan.

Türkali Mah., Beşiktaş

Notlar

1. Ajda Pekkan'ın şarkısında dönen neden dönmedolap değil de atlıkarıncadır?